

I. CERCETĂRI ARHEOLOGIE

FAUNA DE LA CHITILA - FERMĂ STUDIU ARHEOLOZOLOGIC PRELIMINAR

Adrian Bălășescu*,
Valentin Radu*,
Cătălin Nicolae**

Fauna analizată provine din săpăturile efectuate în anul 2002 în punctul *Fermă*¹, localitatea Chitila în județul Ilfov. Resturile faunistice aparțin mai multor clase de animale, atât de nevertebrate (*Bivalvia* și *Gasteropoda*), cât și de vertebrate (*Pisces*, *Reptilia*, *Aves*, *Mamalia*). Numărul acestora este de 2026 (Tabel 1), resturile de mamifere fiind cele mai numeroase, 1766 (87,17 %).

TABEL 1
Repartiția resturilor faunistice pe clase de animale descoperite
la Chitila-Fermă.

Clase de animale	NR	%
<i>Bivalvia</i>	249	12,29
<i>Gasteropoda</i>	3	0,15
<i>Pisces</i>	3	0,15
<i>Reptilia</i>	4	0,20
<i>Aves</i>	1	0,05
<i>Mammalia</i>	1766	87,17
Total	2026	100,00

* Centrul Național de Cercetări Pluridisciplinare- Muzeul Național de Istorie al României, Calea Victoriei 12, Sector 3, București 70412.

* Centrul Național de Cercetări Pluridisciplinare- Muzeul Național de Istorie al României, Calea Victoriei 12, Sector 3, București 70412.

** Facultatea de Istorie, Universitatea București.

¹ Vezi C.Nicolae, I.Nicolae, A.Boroneanț, Săpăturile arheologice din situl neolitic de la Chitila-Fermă -campania 2002-, București, XVI, 2003.

MOLLUSCA

Bivalvia. S-au identificat 249 cochilii aparținând speciilor *Anodonta* sp., *Unio crassus*, *Sphaerium lacustre* și *Spondylus gaederopus* (tabel 2). Dintre acestea cele mai numeroase sunt cochiliile de *Unio* acumulate cel mai probabil în urma consumului acestei scoici. În aceeași situație poate să fie și *Anodonta* sp.. Fragmentele de *Spondylus* sunt prelucrate pentru podoabe, iar cochiliile de *Sphaerium* sunt de proveniență accidentală, ele fiind foarte mici pentru a fi consumate.

Gasteropoda. Au fost identificate doar câteva cochilii de *Radix ovata* și *Planorbium corneus* ce sunt de proveniență accidentală.

Toate speciile de moluște identificate sunt acvatice. Ele sunt caracteristice cursului inferior al râurilor cu curent slab ce prezintă multe meandre, bălți și mlaștini. Excepție face *Spondylus* care este o specie marină (Marea Mediterană) și care provine probabil în urma schimburilor.

Tabel 2
Moluștele (bivalve și gasteropode)
identificate la Chitila- Fermă.

Taxoni Mollusca	NR	Greutate (g)
Bivalvia		
<i>Anodonta</i> sp	1	1,5
<i>Unio crassus</i>	242	834,2
<i>Unio</i> sp	2	5,7
<i>Sphaerium lacustre</i>	2	
<i>Spondylus gaederopus</i>	2	
Total	249	841,4
Gasteropoda		
<i>Radix ovata</i>	1	
<i>Planorbium corneus</i>	2	
Total	3	

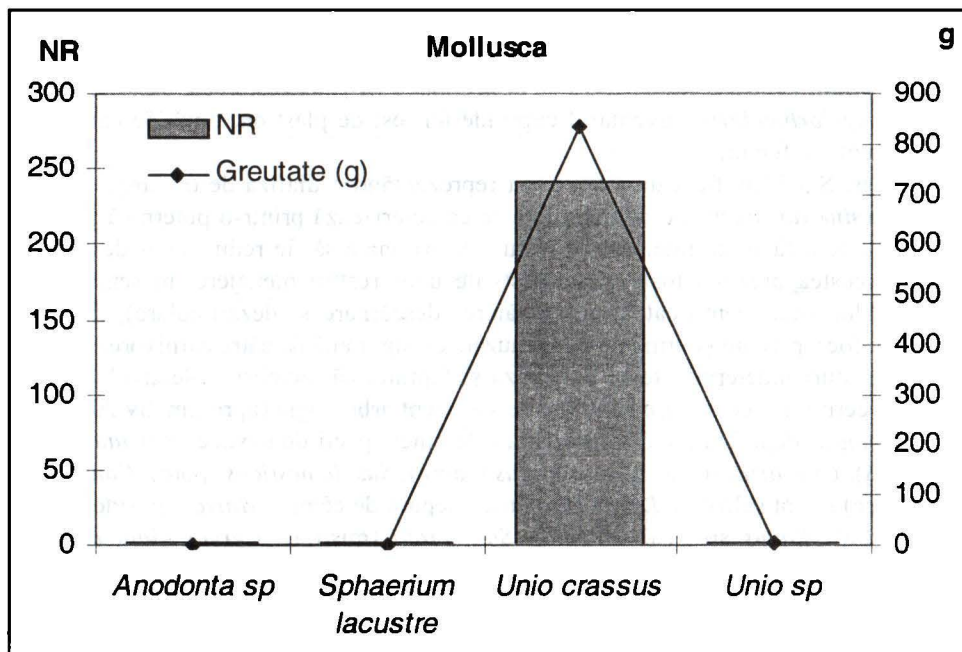

Figura 1. Grafic comparativ între numărul de resturi și greutatea bivalvelor identificate la Chitila-Fermă.

a)

b)

Figura 2. a) Depozit de scoici in situ. b) Fragmente din *Spondylus gaederopus*.

Pisces. S-au identificat trei vertebre aparținând cyprinidelor de la cel puțin doi indivizi de circa 50 g și 150 g.

Reptilia. Pentru aceasta clasă s-au determinat doar patru resturi ale broaștei țestoase de apa *Emys orbicularis*. Inventarul cuprinde un rest de plastron, două de carapace și un fragment de femur.

Aves. S-a identificat un singur rest reprezentând o diafiză de os lung.

Mammalia. Resturile de mamifere se caracterizează printr-o puternică fragmentare, lucru ce a făcut ca numărul de resturi determinate să fie redus, doar de 545 (30, 86 %). Acestea prezintă toate caracteristicile unor resturi menajere, în sensul că pe suprafața lor s-au identificat urme de tăiere (descărnare și dezarticulare), de ardere (prăjire la foc), precum și urme de dinți cauzate cu siguranță de către carnivore. Numărul mare de resturi indeterminate se datorează și faptului că membrii colectivului de cercetare au cernut la sec o mare cantitate de sediment arheologic (aproximativ 2000 litri).

Taxonii identificați sunt reprezentați de cinci specii domestice: *Bos taurus* (vita domestică), *Ovis aries* (oaia), *Capra hircus* (capra), *Sus domesticus* (porc), *Canis familiaris* (câine) și opt sălbatice *Lepus europaeus* (iepure de câmp), *Martes* sp. (jder), *Lutra lutra* (vidra), *Equus* sp. (cal sălbatic), *Sus scrofa* (mistreț), *Cervus elaphus* (cerb), *Capreolus capreolus* (câprior), *Bos primigenius* (bour). În afara fragmentelor osoase determinate specific în tabelul 3 se pot observa și alte rubrici: *Ovis/Capra* (ovicaprine), *Bos/Cervus*, *Ovicaprine/Capreolus*, *Sus domesticus/Sus scrofa* care cuprind acele resturi care nu au putut fi diferențiate precis până la nivel de specie.

Raportul procentual pe baza numărului de resturi (N.R.) dintre mamiferele domestice și cele sălbatice este de aproape 2:1 (67,6 % : 32,4%). În această fază preliminară a studiului nu am considerat necesar să evaluăm și numărul minim de indivizi (N.M.I.).

Vita domestică (*Bos taurus*) este specia cea mai bine reprezentată din punct de vedere al numărului de resturi (39,8 %). Studiul vârstelor de sacrificare relevă predominarea indivizilor adulți. Datele biometrice nu arată diferențe semnificative față de alte așezări Gumelnița A₂: Bordușani-*Popină*², Luncavița³, Însurăței⁴, Năvodari - *Taşaul*⁵.

Ovicaprinele sunt reprezentate de ambele genuri, *Ovis* și *Capra*. Din păcate datorită fragmentarității crescute a oaselor, separarea acestora a fost extrem de dificilă⁶. Oaia (*Ovis aries*) a fost identificată doar print-un singur rest osos, un proces cornular care ar putea aparține unui mascul. Piese de capră (*Capra hircus*) sunt mai numeroase, circa șase, din care trei sunt procese cornulare. Acestea ne-au permis identificarea a două femele ce prezintă coarne de tip *prisca* și a unui mascul ce prezintă coarne de tip *aegagrus*.

² D. Moise, *Mammals*, în S. Marinescu-Bîlcu et alii, *Archaeological Researches at Bordușani-Popină* (Ialomița county). Preliminary report 1993–1994, Cercetări arheologice, X, 1997, p.110–127

³ A. Bălășescu, L'étude de la faune des mammifères découverts à Luncavița, Peuce, 2003 (sub tipar)

⁴ D. Moise, *Studiul materialului faunistic aparținând mamiferelor, descoperit în locuințele gumelnițene de la Însurăței- Popina I* (jud. Brăila), Istros, 9, 1999, p. 171–190.

⁵ D. Moise, *Studiul materialului osteologic de mamifere*, Pontica, XXXIII – XXXIV, 2000– 2001, p. 155– 164

⁶ W. Prummel, H-J Frisch, *A guide for the distinction of species, sex and body size in bones of sheep and goat*, Journal of Archaeological Science, 13, 1986, p. 567–577.

Tabel 3

Repartiția numerică și procentuală a resturilor de mamifere pe specii identificate la Chitila-Fermă.

Specia	NR	%	domestic/sălbatic
<i>Bos taurus</i>	217	39,82	67,57
<i>Ovis aries</i>	1	0,18	
<i>Capra hircus</i>	6	1,10	
<i>Ovis/Capra</i>	69	12,66	
<i>Sus domesticus</i>	24	4,40	
<i>Canis familiaris</i>	8	1,47	
Total domestice	325	59,63	
<i>Lepus europaeus</i>	2	0,37	32,43
<i>Martes martes</i>	5	0,92	
<i>Lutra lutra</i>	1	0,18	
<i>Sus scrofa</i>	45	8,26	
<i>Equus caballus</i>	1	0,18	
<i>Cervus elaphus</i>	68	12,48	
<i>Capreolus capreolus</i>	26	4,77	
<i>Bos primigenius</i>	8	1,47	
Total sălbatice	156	28,62	
Total	481	88,26	
<i>Bos taurus/Cervus elaphus</i>	8	1,47	
<i>Ovicaprine/Capreolus capreolus</i>	29	5,32	
<i>Sus domesticus/Sus scrofa</i>	27	4,95	
Total determinate	545	100,00	
Total indeterminate	882		
Coaste	339		
Total mamifere	1766		

Porcul domestic (*Sus domesticus*) prezintă un număr mic de resturi, doar 24 (4,4%). Se observă o predominare a indivizilor cu vârste de sacrificare de peste 14–18 luni. Datorită fragmentarității crescute a oaselor nu putem furniza mai multe amănunte asupra acestei specii.

Căinele (*Canis familiaris*) prezintă o serie de fragmente pe care însă nu s-au identificat urme care să ateste consumul alimentară al speciei, lucru care a fost observat în alte așezări neo-eneolitice: Isaccea-Suhat⁷, Siliștea-Conac⁸, Bordușani⁹, Vitănești¹⁰.

Mamiferele sălbatice sunt bine reprezentate ca număr de specii (8), precum și ca număr de resturi, 156 (32,43 %). Cea mai mare pondere o au fragmentele de cervide, în special de cerb (*Cervus elaphus*) și căprior (*Capreolus capreolus*) cu circa 17 %. Identificarea unor neurocranii cu coarne pe peduncul ne-au permis estimarea sezonului în care diferiți indivizi au fost vânați. Astfel, pentru cerb putem spune că doi masculi au fost vânați în perioada august-februarie, iar alți doi masculi de căprior au fost vânați în perioada aprilie-octombrie¹¹.

Mistrețul (*Sus scrofa*) este bine reprezentat ca număr de resturi, 45 (8,26 %), fiind situat pe locul doi după cerb. Se observă o predominare a indivizilor adulți, de peste 3 ani. Pe baza a două calacane și a unui metatars III s-a putut estima talia care are o valoare medie de 98 cm (n = 3, limite 91,2–107,8 cm).

Restul taxonilor sălbatici sunt slab reprezentați ca număr de piese, este vorba de bour (*Bos primigenius*) cu 8 resturi, jder (*Martes* sp.) cu 5, iepurele de câmp (*Lepus europaeus*) cu 2, vidra (*Lutra lutra*) cu 1 și calul sălbatic (*Equus caballus*).

Concluzii preliminare

Fauna identificată la Chitila-Fermă ne arată că populația eneolitică exploata toate resursele mediului înconjurător așezării prin culesul moluștelor, pescuit, creșterea animalelor și vânatoare.

În cadrul paleoeconomiei animaliere mamiferele au cea mai mare pondere, mai ales speciile domestice, care certifică faptul că activitatea de creștere a animalelor are o mare importanță pentru comunitate. Dintre domestice, bovinele sunt predominante ca număr de resturi, ele fiind urmate de ovicaprine și porcine.

Vânatul contribuie și el la îmbogățirea dietei, dacă avem în vedere că resturile unor specii de talie mare și medie sunt cele mai numeroase (cerbul, mistrețul și căpriorul). Probabil unele specii erau vânaute și pentru a limita acțiunea lor prădătoare (jder, mistreț) sau distructivă asupra culturilor agricole (bour, mistreț).

Analizând preferințele ecologice ale speciilor sălbatice putem spune că în preajma așezării de la Chitila-Fermă se găseau păduri mari de foioase (specii de pădure-cerb, mistreț și jder), printre care probabil erau și mici luminișuri (specii de lizieră-

⁷ A. Bălășescu, Studiu preliminar asupra faunei neolitice (cultura Boian-Giulești) descoperite la Isaccea - Suhat, Istro-Pontica. Muzeul Tulcea la a 50-a aniversare, Tulcea, 2000, p. 13–16.

⁸ A. Bălășescu, V. Radu, Studiul faunei neolitice de la Siliștea-Conac (jud Brăila), Istros, 9, 1999, p. 197–210

⁹ D. Moise, *Mammals*, în Silvia Marinescu-Bîlcu et alii, *Archaeological Researches at Bordușani-Popină (Ialomița county). Preliminary report 1993–1994*, Cercetări arheologice, X, 1997, p.110–127

¹⁰ A. Bălășescu, V. Radu, Studiul materialului faunistic descoperit în tell-ul de la Vitănești (jud. Teleorman): nivelul Gumelnița B₁, Cercetări Arheologice, 12, 2003 (sub tipar)

¹¹ E. Schmidt, *Atlas of animal bones (for Prehistorians, Archaeologists and Quaternary Geologists)*, Elsevier Publishing Company, Amsterdam- London- New York, 1972

căprior, bour, iepure de câmp), dar și zone deschise propice viețuirii calului sălbatic. Nu trebuie omis nici faptul că în vecinătatea așezării existau și surse de apă bogate în pește dacă avem în vedere identificarea vidrei.

În prezent numărul așezărilor gumelnițene faza A₂ care prezintă analize arheozoologice publicate sau în curs de publicare este destul de numeros (Bordușani-*Popină*, Carcaliu¹², Hârșova-*tell*, Însurăței, Luncavița, Năvodari-*Taşaul*). În acest stadiu al cercetării se observă că la unele comunități vânatul atinge procentaje destul de mari, de aproape 50% ca număr de resturi, este cazul așezărilor de la Carcaliu, Însurăței, Luncavița. În alte așezări, Hârșova-*tell*, Bordușani-*Popină* și Năvodari-*Taşaul* vânatul are o pondere mai redusă, între 18% și 37%. În această cea de-a doua categorie de așezări gumelnițene se încadrează și paleoeconomia comunității de la Chitila-*Fermă*, în care creșterea animalelor are ponderea cea mai mare, iar vânatul contribuie și el la îmbogățirea dietei.

Rezultatele studiului arheozoologic din așezarea de la Chitila sunt doar preliminare, dar avem convingerea că noi loturi faunistice vor aduce noi informații în ceea ce privește paleoeconomia, paleomediul și de ce nu paleoclimatul din perioada neo-eneolitică.

BIBLIOGRAFIE

- Bălășescu, Radu 1999 – Adrian Bălășescu, Valentin Radu, *Studiul faunei neolitice de la Siliștea-Conac (jud. Brăila)*, Istros, 9, 1999, p. 197–210.
- Bălășescu 2000 – Adrian Bălășescu, *Studiu preliminar asupra faunei neolitice (cultura Boian-Giulești) descoperite la Isaccea-Suhat*, Istro-Pontica. Muzeul tulcean la a 50-a aniversare, Tulcea, 2000, p. 13–16.
- Bălășescu 2003 – sub tipar – Adrian Bălășescu, *L'étude de la faune des mammifères découverts à Luncavița*, Peuce, 2003.
- Bălășescu Radu 2003 – sub tipar – Adrian Bălășescu, Valentin Radu, *Studiul materialului faunistic descoperit în tell-ul de la Vitănești (jud. Teleorman): nivelul Gumelnița B₁*, Cercetări Arheologice, 12, 2003.
- Haimovici 1996 – Sergiu Haimovici, *Studiul arheozoologic al materialului provenit din stațiunea gumelnițeană de la Carcaliu*, Peuce, 12, 1996, p. 377–392.
- Moise 1996 – Dragoș Moise, *L'étude des vestiges osseux de la faune mammalienne découverte à Hârșova-tell (niveaux Gumelnița A2, campagnes 1993–1995), comunicarea susținută la colochiul internațional „Vivre au bord du Danube il y a 6500 ans”*, Muzeul Național de Istorie a României, București, 13–15 noiembrie 1996.
- Moise 1997 – Dragoș Moise, *Mammals*, în Silvia Marinescu-Bîlcu et alii, *Archaeological Researches at Bordușani-Popină (Ialomița county). Preliminary report 1993–1994*, Cercetări arheologice, X, 1997, p. 110–127.
- Moise 1999 – Dragoș Moise, *Studiul materialului faunistic aparținând mamiferelor, descoperit în locuințele gumelnițene de la Însurăței-Popina I (jud. Brăila)*, Istros, 9, 1999, p. 171–190.
- Moise 2001 – Dragoș Moise, *Studiul materialului osteologic de mamifere*, Pontica, XXXIII–XXXIV, 2000–2001, p. 155–164.

¹² Haimovici, S., *Studiul arheozoologic al materialului provenit din stațiunea gumelnițeană de la Carcaliu*, Peuce, 12, 1996, p. 377–392

- Nicolae et alii 2003 – Cătălin Nicolae, Irina Nicolae, Adina Boroneanț, Săpăturile arheologice din situl neolitic de la Chitila-Fermă, Cronica cercurilor arheologice Române – campania 2002 –, București, XVI, 2003, p. 85–87, pl. 37.
- Prummel, Frisc 1986 – W. Prummel, H-J Frisc, *A guide for the distinction of species, sex and body size in bones of sheep and goat*, Journal of Archaeological Science, 13, 1986, p. 567–577.
- Schmid 1972 – Elisabeth Schmidt, *Atlas of animal bones (for Prehistorians, Archaeologists and Quaternary Geologists)*, Elsevier Publishing Company, Amsterdam-London-New York, 1972.

Abstract

The archaeo-zoological finds come from the Neolithic settlement of Chitila-Fermă. The following groups of species were identified: *Bivalvia*, *Gasteropoda*, *Pisces*, *Reptilia*, *Aves*, *Mammalia*. The majority of the invertebrates belongs to *Unio crassus* and the majority of the vertebrates belong to *Mammalia* (13 species identified). The preliminary results indicate a predominance of the farming activities, but hunting also contributed in the diet of the Neolithic community.

List of illustration

Table 1. Repartition of the faunal finds from Chitila-Fermă by groups of species

Table 2. *Bivalvia* and *Gasteropoda* identified at Chitila-Fermă

Table 3. The numeric repartition and percentages of the *Mammalia* finds from Chitila-Fermă by species

Figure 1. Comparative graph between the number of *Bivalvia* and their weight from Chitila-Fermă

Figure 2. a) Shells *in situ*; b) Fragments of *Spondylus Gaederopus* bracelets